

Gender in primary school Turkish textbooks¹

İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet

Başak Kasa²
Birsen Şahan³

Abstract

Gender involves socially loaded roles and responsibilities to men and women. Children begin to acquire information related to gender primarily within the family and then around the community. They spend important and a big part of their time in school after commencement of the education life. One of the important tools transferring individuals the social values imposed sense of community in schools are the textbooks. However, some texts and images presented in textbooks that often seem to have no interest in gender can observe gender differences between individuals. This presented differences adopted by individuals leads to make sense of self, upload values on its own and transfer this experience and knowledge into his/her life. In this study the texts and images located in the primary school 1-4 grade Turkish textbooks which are the Ministry of Education State Books publications were analyzed in terms of gender stereotypes. Research data was collected by the document analysis which is one of the qualitative research approaches. The characters in the texts and images located in the Primary school Turkish textbooks were examined in terms of gender stereotypes and collected data were analyzed using content analysis. According to obtained results of the research it was seen that the gender stereotypes were taken place in the texts and the images of the Primary School Turkish Textbooks.

Özet

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe sosyal olarak yüklenen rol ve sorumlulukları içermektedir. Çocuklar öncelikle aile içinde, sonrasında çevresinde ve toplumda cinsiyete yönelik bilgileri edinmeye başlarlar. Eğitim yaşamına başladıktan sonra ise zamanlarının önemli ve de büyük bir kısmını okulda geçirmektedirler. Okullarda, toplumun anlam yüklediği toplumsal değerleri bireylere aktaran önemli araçlardan birisi ise ders kitaplarıdır. Ancak ders kitaplarında sunulan ve çoğunlukla cinsiyetle ilgisi yokmuş gibi görünen bazı metinler ve görseller, bireyler arasında cinsiyet farklılığı gözetebilmektedir. Bu sunulan farklılıklar birey tarafından benimsenerek bireyin kendine ilişkin anlamlar çıkarmasına, değerler yüklemesine ve edindiği bu bilgileri yaşama aktarmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Devlet Kitapları yayınlarının İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve görseller toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği çalışmada veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki ve resimlerdeki karakterler toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelenmiş ve toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda ilkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde ve görsellerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yer aldığı görülmüştür.

¹ This study was presented as an oral presentation in 15th International Primary Teacher Education Symposium.

² Asst. Prof., İnönü University, Faculty of Education, Primary Education, basak.kasa@inonu.edu.tr

³ Ph.D., sahanbirsen@gmail.com

Keywords: Gender stereotype; primary school Turkish textbooks; document analysis.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet; ilkokul Türkçe ders kitapları; doküman incelemesi.

(Extended English abstract is at the end of this document)

GİRİŞ

Toplum, kadından ve erkekten duygusal ve davranışsal olarak bazı beklentiler içine girmektedir ve onlara bazı görevler ve roller yüklemektedir. Biyolojik cinsiyetten farklı olan ve toplumsal cinsiyet olarak adlandırılan bu kavram, kadına ve erkeğe sosyal olarak yüklenen rol ve sorumlulukları içermektedir. Bu rol ve sorumluluklar toplumun, kadını ve erkeği nasıl gördüğü, algıladığı, düşündüğü ve onların nasıl davranmasını beklediği ile ilgilidir. Cinsiyete yönelik bu kalıp yargılar öğrenilen kavramlardır ve toplumdan topluma farklılık göstermektedir (Dökmen, 2006; Akın ve Demirel, 2003).

Her bir birey birbirinden farklıdır ve birbirinden bağımsız farklı özelliklere sahiptir. Ancak bir arada yaşarken “insanlar, gruplar hakkında kalıp yargılar geliştirme eğilimindedir” (Dökmen, 2010, s. 31). Bir başka deyişle insanlar, grupları belli özelliklerine göre kategorileştirerek bu grup içindeki tüm bireylerin aynı özelliklere sahip olduğunu düşünme eğilimindedir. Cinsiyete ilişkin kalıp yargılar kaynağını kültürel köklerden almaktadır. İnsanlar kadını ve erkeği ayrı gruplar olarak görmektedir ve onları belirli özelliklerine göre kategorileştirerek kadına ve erkeğe ilişkin güçlü kalıp yargıları geliştirmektedir (Maher ve Ward, 2008). Toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılar, toplumun kadın ve erkekten göstermelerini beklediği özellikler olarak tanımlanmaktadır. Bu kalıp yargılar cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar ve cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılardır (Şirvanlı Özen, 1992). Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar, toplumun kadın ve erkek için uygun gördüğü rol ve faaliyetler hakkındaki inançlarını içerirken, cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar ise kadının erkeğe, erkeğinse kadına oranla daha fazla ya da daha az nitelediği düşünülen özellikleri içermektedir (Dökmen, 2010; Rice, 2001). Kadın ve erkeğe ilişkin bu yargılar ilk olarak aile içinde örtük ve açık mesaj yolu ile çocuğa aktarılmaktadır.

Aile, çocuğun davranışlarını toplumun kuralları ve değerleri doğrultusunda pekiştirerek ya da cezalandırarak toplumsal cinsiyet rollerini kazanmasına, kadına ve erkeğe yönelik yargılar geliştirmesine neden olur (Wortham, 2002). Önce ailelerinden sonra da sosyal çevrelerinden edindikleri bilgileri çocuklar kendi sosyal dünyalarını organize etmek için kullanmaktadır. Toplumsal cinsiyet hakkında öğrenilenler çocuğun kimlik gelişim sürecini temelden etkilemektedir. Çünkü bu öğrenmeler çocuğun değerlerini, inançlarını, diğerleri ve kendisi hakkındaki duygu dünyasını ve düşüncelerini derinden etkilemektedir. Erken dönemlerde edinilen bu öğrenmeler neticesinde birey kadının ve erkeğin nasıl davranması, hissetmesi ve düşünmesi gerektiği konusunda belirli kalıplara sahip olacaktır. Bu nedenledir ki yüklenen bu görev ve roller o toplumda yaşayan bireyler tarafından çoğu zaman sorgulanmadan benimsenerek doğru bilgiler olarak kabul edilmekte ve biçilen rollerin kadın ve erkeğin doğasında olduğu ileri sürülmektedir (Maher ve Ward, 2008; Dökmen, 2010).

Okul yaşamına başlaması ile birlikte çocukların zamanlarının büyük ve önemli bir kısmı okullarda geçmektedir. Buna bağlı olarak öğretmenler, okutulan materyaller, okul içi aktiviteler, arkadaşlardan öğrenilen davranışlar cinsiyet kalıp yargılarının pekiştirilmesi ya da bunlarla mücadele edilmesi konusunda önemli rol oynamaktadır (Maher ve Ward, 2008). İlkokul, öğrencilerin hem bilişsel hem de sosyal anlamda gelişmeleri için önemli bir zaman dilimini içermektedir. Öğrencilerin ilkokul döneminde akademik anlamda edindikleri en temel

becerilerden birisi okumadır. Okuma anlamanın bir parçasıdır ve okuma bireylerin düşünme ve kavrama becerilerini geliştirir. Çocukların cinsiyet farklılığına ve bu farklılığa ilişkin toplum tarafından yüklenen sorumluluk ve rollere dair fikir edindikleri ana kaynaklardan birisi de kitaplardır. Ders kitapları içinde yer alan metinler ve görseller örtük ya da açık bir biçimde öğrenciler arasında cinsiyet farklılığı içerebilmektedir (Sanford ve Donovan, 1999). Özellikle ders kitaplarında yer alan resimler çocuklar üzerinde metinlerden daha etkili olabilmektedir. Çünkü okuma becerisinin zaman içerisinde kazanılmasına bağlı olarak ilköğretim dönemindeki çocukların dikkati metinden önce görsellere yönelmektedir (Evans ve Saint-Aubin, 2005). Okuma becerisinin kazanılması ile birlikte metin içindeki bilgiler de çocuğun cinsiyete yönelik algılarını etkilemektedir. Çünkü sınıfta geçirilen zamanın yaklaşık %80-95'lik kısmında ders kitapları kullanılmaktadır ve öğretmenler öğretim stratejilerinin önemli bir kısmına bu kitaplarda yer alan bilgileri temel alarak karar vermektedir (Fan ve Kaeley, 2000). Sürekli olarak kullanılan bu kaynaklarda bulunan hatalı, eksik ya da taraflı bilgiler öğrencilerin algılarını da etkilemektedir. Özellikle somut işlemler döneminde yer alan ilköğretim düzeyinde eğitim alan öğrencilerin önemli bir kısmı da bu bilgileri sorgulamadan kabul etmektedir. Toplumun kadına ve erkeğe biçmiş olduğu bu roller, kadın ve erkek hakkında edinilen ön yargılar sorgulanmadığı zaman, toplum tarafından yazılan senaryo çocuklar tarafından aktif olarak oynanmaya başlayacaktır.

Yurt içinde ve son zamanlarda cinsiyet ayrımcılığına yönelik önemli adımlar atmasına bağlı olarak İsveç harici yurt dışında yapılan çalışmalar, ders kitaplarında cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin hem metin içlerinde hem de resimlerde yanlışlıklar olduğunu göstermektedir (Blumberg, 2008). Bu sorun oldukça önemli ve dünya genelinde yaygın bir sorun olmasına rağmen genellikle müfredatın görünmeyen eğitim engellerinden birisidir (Stromquist ve diğ., 1998). Bu nedendir ki cinsiyet eşitsizliği eğitim yaşamının inkâr edilemez önemli sorunlarından biridir. Bu eşitsizliğin somut bir biçimde gözlemlendiği kaynaklardan birisi de ders kitaplarıdır. Ders kitapları bir toplumun kültürel değerleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ders kitaplarında yer alan metinlerde, şiirlerde ve resimlerde satır araları dikkatli okunduğunda ve incelendiğinde karakterler ister insan olarak, isterse hayvan gibi nesnelere biçiminde gösterilsin, kadın ve erkek karakterler arasında cinsiyet eşitsizlikleri olduğu gözlenmektedir (Blumberg, 2008).

Yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde ders kitaplarında yer alan cinsiyete yönelik kalıp yargıların genellikle benzer örüntüleri içerdiği gözlenmektedir. Kitaplarda yer alan resimlerde ve metinlerde kadınlar daha çok yemek yapma, temizlik yapma gibi ev işlerini yerine getirmekte ve çocukla ilgili bakım görevlerini üstlenmektedir (Kırbaçoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008). Kitaplarda yer alan resimlerde kadın figürlerin elinde genellikle bebek, mutfak aletleri, temizlik malzemeleri gibi çoğunlukla evle ilgili malzemeler yer alırken erkek figürlerin ise çoğunlukla ev dışındaki işlerde kullanılan malzemelerle (tarımda kullanılan araçlar, taşıma araçları gibi) resmedildikleri gözlenmektedir (Crabb ve Marciano, 2011). Ev içinde ise erkeklerin tamir gibi görevleri yerine getirme rolleri temsil edilmektedir. Oyun içeren resimlerde kız çocuklarının oyuncak bebekle evcilik oynarken resmedilmesinin temelinde, kadına biçilen çocuğa bakma ve annelik rolünün edindirilmesi yatmaktadır. Erkek çocuklarının kılıçla, topla ve sokak oyunlarını oynaması ise onların daha güçlü, savaşçı ve saldırgan olmaya yönelik kişilik özelliklerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014; Özkan, 2013).

Kitaplarda yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılardan bir diğeri ise meslek seçimine yöneliktir. Ders kitaplarında kadın karakterlerin hem resimlerde hem de metin içlerinde genellikle öğretmenlik hemşirelik gibi daha fazla diğerklerine bakmaya yönelik meslekleri icra ederken, erkek karakterlerin ise evin geçiminden sorumlu kişi olarak kadınlara göre daha geniş yelpazede çeşitli meslekleri yerine getirirken gösterildiği gözlenmektedir (Kırbaçoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008). Yine sanat, bilim, sağlık alanı, politika gibi

alanlarında erkek karakterlere, eğitim alanında ise kadın karakterlere daha fazla yer verilmektedir (Şeker ve Dinçer, 2014).

Ders kitaplarında kadın ve erkeklerin kişilik özellikleri bakımından da farklılıkları olduğuna vurgu yapan çalışmalar yer almaktadır. Kadın karakterler genellikle kırılgan, sevecen, uyumlu, kurallara uyan, bakıma muhtaç olarak tasvir edilirken, erkek karakterler daha atılgan, daha aktif olma gibi kişilik özellikleri ile tasvir edilmektedir. Bunlara ek olarak kitaplarda kadın ve erkeklerin görsellerde ve metin içlerinde yer verilme sıklıklarının erkekler lehine daha fazla olduğu ve erkeklerin daha fazla ön plana çıkartıldığı (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Blumberg, 2008), erkek karakterlerin daha fazla özerk davranmaya teşvik edildiği (Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014) sonucuna ulaşılmaktadır. Kadının ev işleri ile ilgilenmesi gerektiğine yönelik kalıp yargılar sadece Türkiye'ye özgü kalıp yargılar değildir. Tanzanya'da Müfredat Geliştirme Enstitüsü tarafından yayınlanan 18 kitabın içerik analizi ile analiz edildiği bir çalışmada kadınların asıl görevi diğerlerine hizmet etmek, yemek hazırlamak ve boyun eğici davranış sergilemek olarak gösterilmiştir (Kalugula, 1991; Akt. Stromquistve diğ., 1998, s. 401). Zekâ, sosyal ilişkiler ve fiziksel güç bakımından erkekler; aşırı sorumluluk duygusu ve sosyal ilişkilere yönelik istenen özelliklere sahip olma konusunda ise kadınlar ön plana çıkarılmaktadır. Yasal olmayan işlere ilişkin hikâyelerde ise erkek karakterlerin ön plana çıkartıldığı gözlenmektedir (Şeker ve Dinçer, 2014). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde 1 ve 5. sınıf düzeyindeki 17 ders kitabında yer alan metin ve resimlerde kişilik özellikleri bakımından cinsiyet açısından farklılık olduğu, tatlı, duygusal, mutlu, üzgün, şaşırılmış ve arkadaş canlısı gibi özellikleri kadın karakterlere; cesur olma, bağımlı olma, bağımsız olma, zeki, lider, yaratıcı, destekleyici, zengin, çalışkan ve tembel gibi özellikleri ise erkek karakterlere özgün kişilik özellikleri olarak yer verilmiştir. Aktif, pasif, saldırgan ve duyarlı gibi özellikler ise her iki cins içinde eşit olarak kullanılmıştır (Atay ve Danju, 2012). Yapılan araştırmalardan elde edilen bu bulguların kadının sosyal ilişkileri güçlendirici özelliklerinin ve diğerlerini anlamaya yönelik davranışlarının pekiştirildiği, erkeklerin ise özgüvenlerinin ve bireyselliklerinin pekiştirildiği sonuçlarına varılabilir.

Türkiye'de okuma yazma oranının artması ile birlikte ders kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizliklerin ve yanlışlıkların azalması beklenirken, Gümüsoğlu (2008) tarafından yapılan çalışma, toplumsal cinsiyete ilişkin açık iletilerin sayısında zamanla azalma olsa bile bu iletilerin örtük bir biçimde verilmeye devam ettiğini göstermektedir. Okulun amacı bireyleri hem geleceğe hazırlamak hem istedikleri mesleğe yönlendirmek hem de karşılaşacakları problemlere karşı daha donanımlı olmalarını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra okulun asıl amacı bireyin kendisini gerçekleştirmesine, var olan tüm potansiyellerini sergileyebilmesine, kendisine ve topluma uyumlu bir birey olmasına yardımcı olmaktır. Biyolojik olarak farklı yapıda olan kadınlar ve erkekler, kendi içlerinde de farklı özelliklere sahiptir. Her bir bireyin birbirinden bağımsız kişilik özelliklerine sahiptir. Eğitim öncelikle bireysel farklılıklara önem vermek zorundadır. Ancak cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı kitaplar kız ve erkek öğrencilerin kendilerine ve diğerlerine bakış açısını etkileyecektir. İlkokul, bireyin toplumsal cinsiyete ilişkin görüşlerinin şekillenmesinde, çevresinden edindiği toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargılarını yıkabileceği formal eğitimin ilk ve en önemli basamağıdır. Bu süreçte bireyin kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde ve diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini daha sağlıklı anlamlandırmasında okumanın önemli bir yeri vardır. Okuma becerisinin edinimi ile birlikte bireyin kavrama, anlamlandırma, akıl yürütme, analiz sentez ve yorumlama becerileri de gelişmektedir (Özbay, 2009). Öğrencinin bu becerileri edinebilmesinde, kendisine ve diğerlerine karşı nesnel ve gerçekçi algılara sahip olmasında ise okuduğu kitapların içeriği oldukça etkilidir. İlkokulda öğrencinin okuma becerisini edinmesinde kullandığı en önemli aracı ise Türkçe ders kitaplarıdır. Öğrenciler bir yandan bu ders kitapları ile okuma becerilerini geliştirirken bir yandan da hem kendi cinsiyetlerine hem de karşı cinsten bireylere yönelik toplumun kendisinden neler beklediğine dair bilgileri örtük ya da açık bir biçimde edinmektedirler. Bu bağlamda çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları yayınlarının

İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitapları toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından incelenmiştir. Bu ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin durumun ne olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada ilkökuller ders kitaplarının seçilmesindeki temel nedenlerden birisi toplumsal cinsiyete ilişkin ilk bilgilerini ailesinden alan çocukların okula başlamaları ile var olan toplumsal cinsiyete ilişkin algılarını yapılandırırken nelerle karşılaşacaklarının belirlenmesidir. Bu ders kitaplarında yer alan metin ve görsellerin çocuğun aileden aldığı ilk bilgileri pekiştireceği ya da yıkmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin toplanması ve çözümlenmesine yönelik olarak bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

İlköğretim 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yer verilme durumunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir.

Örneklem

Millî Eğitim Temel Kanununun 55. maddesinde yer alan “Ders kitaplarının kabulü, uygunluk süresi, telif hakkı ve ücretlerle ilgili esaslar; inceleme işlemleri ve alınacak inceleme ücreti miktarı; Millî Eğitim Bakanlığınca incelettirilecek eserler için ödenecek ücret miktarı; ders kitaplarının hazırlanması ve incelenmesinde aranacak kriterler ile ders kitabı üreten yayın evlerinde aranacak kriterler; ders kitabı dışındaki diğer kitap ve eğitim araçlarının kullanımı ve bunlardan hangileri için inceleme ücreti alınacağı ve ödeneceği ile ilgili esas ve usuller Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” şeklindeki hükmünden anlaşılacağı üzere Millî Eğitim Bakanlığınca bağlı kurumlarda kullanılacak ders araç ve gereçleri bakanlıkça kontrol edilmektedir. Bu bağlamda araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları yayınlarının İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir (MEB, 2014a; MEB, 2014b; MEB, 2014c; MEB, 2014d; MEB, 2014e; MEB, 2014f). Bu ders kitapları, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 17.12.2009 gün ve 241 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.03.2014 gün ve 1310094 sayılı yazısı ile kitapların 2014 yılında beşinci baskısı gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği araştırmada doküman incelemesi yoluyla veriler toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 187). Dokümanlar, nitel araştırmalarda üçüncü ana veri toplama kaynağı olarak toplumsal kayıtlar, bireysel yazılar, popüler kültür dokümanları, görsel dokümanlar ve fiziki materyallerle, sanat eserleri olarak tanımlanır. Her tür doküman, anlamın ortaya çıkması, belirsizliklerin ortadan kalkması ve problem sorusu ile ilgili içgörünün keşfedilmesinde araştırmacıya yardımcı olur (Merriam, 2013, s. 154-155). Bu bağlamda araştırmada, fiziksel materyallerden ders araç gereci olarak kullanılan İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Bunun yanı sıra kitaplarda yer alan metinlerin içerisindeki görseller de görsel dokümanlar olarak incelenmiştir.

Toplanan verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine analiz edilmesini gerektirir ve önceden belirgin olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına olanak sağlar. İçerik analizi kapsamında verilerin toplanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması yolları izlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Araştırmada bu aşamalar izlenerek İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde ve görsellerde yer alan toplumsal cinsiyet kalıp yargıları incelenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde araştırmacılar ayrı ayrı kitapları incelemiş, kodlar oluşturmuş, kodlardan da temalar bulunmuştur. Sonrasında araştırmacılar bir araya gelerek ayrı ayrı elde edilen kodlar ve temalar üzerine tartışmış, bunun sonucunda da ortak kod ve temalara ulaşılmıştır. Araştırmacıların oluşturduğu kod ve temalar alan uzmanı tarafından incelenmiş ve verilerin çözümlenmesine ilişkin son şekil verilmiştir. Bulgular veri örnekleriyle desteklenerek sunulmuştur. Bulgulara ilişkin olarak verilen örneklerin künyesi (hangi sınıfa ait olduğu, hangi metinde yer aldığı ve sayfası) parantez içinde sırasıyla verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerinin çözümlenmesi sonucu oluşan bulgular ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmanın amacı doğrultusunda ilkököl 1-4. sınıf Türkçe ders kitapları, metinler ve görseller olarak iki ana başlık üzerinde incelenmiştir. İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik bulgular ve frekanslar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İlkokul 1-4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlere İlişkin Bulgular

Kod	Tema	Alt Tema	f
Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp Yargıları	Cinsiyet Yükleme	Nesnelere cinsiyet yüklenmesi	11
		Eylemlere cinsiyet yüklenmesi	5
Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargılar	İş Dağılımı	Kadınlara yönelik işler	37
		Erkeklerle yönelik işler	8
		Meslek seçimi	12
	Oyun		5

Tablo 1 incelendiğinde ilkököl 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargıların, *cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar* ve *cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar* olmak üzere iki kod altında oluştuğu görülmektedir. Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar “cinsiyet yüklemesi” (f=16) teması altında incelenmiş, bu tema ‘nesnelere cinsiyet yüklenmesi’ (f=11) ve ‘eylemlere cinsiyet yüklenmesi’ (f=5) olarak iki alt temaya ayrılmıştır. Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar “iş dağılımı” (f=45), “meslek seçimi” (f=12) ve “oyun” (f=5) teması altında incelenmiş, bu temalardan iş dağılımı teması ‘kadınlara yönelik işler’ (f=37) ve ‘erkeklerle yönelik işler’ (f=8) olarak iki alt temaya ayrılmıştır.

İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler incelendiğinde *Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar* kodunun altında yer alan “Cinsiyet yükleme” temasındaki “Nesnelere cinsiyet yüklenmesi” alt temasına ilişkin şu örnekler verilebilir:

“Ay dede bana gülümsedi. ‘Seni gördüğüme çok memnun oldum.’ dedi. (1. Sınıf-Yıldız Kayması-s.25).”

“Kundak olmuş al rengin,/Ayına yıldızına./Gökler selam duruyor,/Nazlı rüya kızına. (2. Sınıf-Bayrağının Türküsü-s.120).”

Yukarıdaki örnekte Ay'a cinsiyet yüklendiği görülmektedir. Aynı şekilde 1. sınıf "Kuşları Kardeş Bildim", 2. sınıf "Kuyruklu Yıldız, Büyülü bir Atım Olsa", 3. sınıf "Sağım Solum Sobe", 4. sınıf "Gözlük Takan Yıldızlar" metinlerinde de Ay'a "Ay dede" denildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra örnekte de belirtildiği gibi bayrağa kadın cinsiyetinin yüklenmesinin yanında nazlı sıfatının da kullanıldığı görülmektedir.

Aynı tema altında yer alan 'Eylemlere cinsiyet yüklenmesi' alt temasına ilişkin örneklerde şu şekildedir:

"İbn-i Sina: Eserleri Avrupa üniversitelerinde 600 sene ders kitabı olarak okutulmuştur. Tıbbın Babasıdır. (4. Sınıf-Geçmiş Zaman Misafirleri-s.57)."

"Anadolu'nun bitmez tükenmez, binlerce, on binlerce atasözü, ağızdan ağıza bize kadar ulaşan baba öğütleri, doğruyu, iyiyi telkin eden insanlık ilkeleridir (4. Sınıf-Atasözlerimiz-s.109)."

'Eylemlere cinsiyet yüklenmesi' alt temasına ilişkin örneklere bakıldığında ise bilimle uğraşmanın, öğüt vermenin erkeğe yönelik bir eylem olarak vurgulandığı görülmektedir.

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunun altında yer alan "İş dağılımı" teması altında incelenen 'kadınlara yönelik işler' alt temasında kadınların ev işi yapması (f=21), kadınların çocuk bakması (f=11) ve kadınların evde bulunması (f=5) rolleri vurgulanmıştır. Kadınların ev işi yapmasına yönelik "Mutfakta Ayça'nın annesi vardı. Yemek yapmak için hazırlık yapıyordu. (2. Sınıf-Ayça Mutfakta-s.45).", "Ninesi her günküden daha fazla börek, çörek ve kete yapmıştı. (3. Sınıf-Nevruz-s.92)." örneklerinde olduğu gibi kadınların evde yemek, temizlik gibi işlerle uğraştığına yönelik vurguların kitaplarda yer aldığı görülmektedir. Kadınların çocuk bakmasına yönelik "Park böyle güzelleşince insanlar durur mu? Anneler bebeklerini, çocuklarını alıp parka getirmiş. (4. Sınıf-Mutlu Park-s.73)." örneğinde kadının çocuğuna bakması ve onunla zaman geçirmesi vurgulanırken "Ya bizî doyurmak için çırpmışları... Nerede bir solucan, böcek görse kendi yemez, hemen önümüze atardı. (1. Sınıf-Ben Tavuk Değilim-s.37)." şeklindeki hayvanların konu alındığı bir metin örneğinde de kadının çocuğu doyurma görevi vurgulanmıştır. Kadının evde bulunma rolüne ilişkin olarak "Orhan: Çok güzel bir hikâyeymiş. Hemen koşup anneme de anlatayım, dedi ve kaprıya doğru koştu. (2. Sınıf-Kütüphanede Doğan Hikâye-s.141)." örneğinde olduğu gibi çocukların ihtiyacı olduğu her zaman evde annesini bulduğu, kadının genellikle evde vakit geçirdiği vurgulanmıştır.

'Erkeklerle yönelik işler' alt temasında ise erkeklerin güç gerektiren işleri yapması (f=21), erkeklerin ekonomik kazanç sağlaması (f=4) ve erkeklerin okuması-meslek edinmesi (f=2) rolleri vurgulanmıştır. "Hey amca! Sakın kesme! Kulak ver dinle bak. Yakışır mı hiç yaş ağaca balta vurmak? (3. Sınıf-Ağaç Sevgisi-s.68)", "Ne iyi olurdu, / Babamın elinde / Bir kazma kürek. (2. Sınıf-Apartmanlar Arasında-s.73)." Örneklerinde erkeklerin güç gerektiren işleri yaptığı ve kazma, kürek, balta gibi araç-gereçleri kullandığı vurgulanmıştır. "Baban kızmıştır. Herhalde yine harçlığından keser, diyor. Babamı da ne yapacağını da artık biliyor. Güliyorum. O da güliyor. (3. Sınıf-Seyfi Dede-s.118)." örneğinde erkeklerin ekonomik kazanç sağlaması, maddi konularda erkeklerin ön planda olması sonucu çıkmıştır. "Hacivat: Oğlunla çalışmaya başlamışsın. Karagöz: Başladım sa ne olacak? Hacivat: Ne olacağı var mı? Çok sevindim. Okuryazar olursan daha kolay iş bulursun. (2. Sınıf-Hacivat ile Karagöz-s.123)." örneğin de görüldüğü gibi erkek çocuğun okuması vurgulanmıştır.

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunun altında yer alan "Meslek seçimi" teması incelendiğinde erkeklerin davulcu, zurnacı, çiftçi, çömlek ustası, seyyar satıcı, bakkal, vali, doktor gibi meslekleri vurgulanırken, kadınların eczacı, öğretmen gibi meslekleri vurgulanmıştır. "Annesi gibi eczacı olup hastalara ilaç mı verseymiş? Yoksa dayısı gibi çiftçi olup bahçesinde türlü türlü çiçekler mi yetiştirseymiş? Belki de en iyisi halası gibi öğretmen olmakmış. (3. Sınıf-Atatürk Olmaz-s.26)." örneğinde olduğu gibi meslekleri belirtirken ya da vurgularken mesleklere yönelik cinsiyet yüklendiği görülmektedir.

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunun son teması olan “Oyun”a ilişkin olarak da “Metin’le Kaan top oyununa başlıyordu ki öğretmen seslendi: Yemekten hemen sonra oyun oynamak zararlı olabilir (2. Sınıf- Ker Gezisi-s.136)”, “Komşumuz Abdullah Beylerden yırtınır gibi bir ses geliyordu. — Goooool, goal, gooooo!.. Ama her “Goooool!” sözcüğüyle birlikte apartman sallanıyordu. Babam: Abdullah Bey sevincinden havaya zıplıyor, dedi. — Aa, niye ki, diye babaannem sordu. — Yabancı takıma gol atmışız galiba, ondan. (4. Sınıf-Maçı Biz Kazandık-s.14-15).” örneklerinde görüldüğü gibi top oynama ve futbol oyunu vurgulanmış ve bunları oynayan ya da izleyenlerin erkekler olduğu belirtilmiştir.

İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik bulgularda cinsiyet özellikleri ve cinsiyet rolleri bakımından kadın ve erkekler arasında farklılaşma olduğu görülmektedir. İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görsellerdeki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik bulgularda ise Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. İlkokul 1-4. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Görsellere İlişkin Bulgular

Kod	Tema	Alt Tema	f
Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp Yargıları	Fiziksel Özellikler	İnsanlara yönelik fiziksel özellikler	124
		İnsan dışı varlıklara yönelik fiziksel özellikler	17
Cinsiyet Rollerine İlişkin Kalıp Yargıları	İş Dağılımı	Kadınların ev işi yapması	13
		Erkeklerin güç gerektiren işleri yapması	3
	Oyun	Meslek seçimi	20
		Oyuncak seçimi	5

Tablo 2 incelendiğinde ilkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki görsellerde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, *cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar* ve *cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar* olarak iki kodun oluştuğu görülmektedir. Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar “fiziksel özellikler” (138) tema altında incelenmiş, bu tema ‘insanlara yönelik fiziksel özellikler’ (f=124) ve ‘insan dışı varlıklara yönelik fiziksel özellikler’ (f=17) olarak iki alt temaya ayrılmıştır. Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar “iş dağılımı” (f=16), “meslek seçimi” (f=20) ve “oyun” (f=12) temaları altında incelenmiş, bu temalardan iş dağılımı teması ‘kadınlara yönelik işler’ (f=13) ve ‘erkeklerle yönelik işler’ (f=3); oyun teması ise ‘oyun türleri’ (f=7) ve ‘oyuncak seçimi’ (f=5) olarak iki alt temaya ayrılmıştır.

Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar kodunun altında yer alan “Fiziksel Özellikler” teması altında incelenen ‘İnsanlara yönelik fiziksel özellikler’ alt temasında kadın ve erkeğin fiziksel özelliklerinin kalıplaştırılmasına yönelik görsellerin yer aldığı görülmektedir. Görsellerde kadınlar, saçları uzun, saçlara toka takılı ya da etek, elbise giydirilmiş şekilde resmedilerek erkeklerden ayrılmaya çalışılmıştır. Aşağıda Şekil 1’de yer alan görsellerde de görüldüğü gibi kadınlar uzun saçlı, tokalı ve eteklidir.

Şekil 1. İnsanlara yönelik fiziksel özellikler

(3. Sınıf-Uçurtma Nasıl Uçar?-s.52)

(2. Sınıf-Eski Ayakkabılar-s.58)

Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar kodunun altında yer alan “Fiziksel Özellikler” teması altında incelenen ‘İnsan dışı varlıklara yönelik fiziksel özellikler’ alt temasında ise varlıkların kadın veya erkek olduğunu vurgulayabilmek için yapılan ayrımlara değinilmiştir. Örneğin varlıkların erkek olduğunu vurgulamak için bıyık, sakal yapma, kadın olduğunu vurgulamak için etek, elbise giydirme ya da takı, toka takma söz konusudur. Şekil 2’de de insan dışı varlıklara fiziksel özelliklerle cinsiyet yüklemesi yapıldığı görülmektedir.

Şekil 2. İnsan dışı varlıklara yönelik fiziksel özellikler

(1. Sınıf-Yıldız Kayması-s.25)

(2.Sınıf-Top Tavşan-s.23)

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunda yer alan “İş dağılımı” teması altında ‘Kadınların ev işi yapması’ ve ‘Erkeklerin güç gerektiren işleri yapması’ alt temaları bulunmaktadır. ‘Kadınların ev işi yapması’ alt temasında kadınların yemek yapması, sofrayı hazırlaması, çocuğunun ev içindeki bakımını yapması, çocuğunu okula göndermesi, evi düzenlemesi, örgü örmesi gibi kadınlara toplum tarafından yüklenen roller vurgulanmıştır. Şekil 3’te gösterilen örneklerde olduğu gibi kadına yönelik ailesine yemek hazırlayan, çocuğuna ya da eşine yemek yemeleri için masa hazırlayan, örgü ören bir şema oluşturulmuştur.

Şekil 3. Kadınların Ev İşi Yapması

(3. Sınıf-Hoş Mu Eri-s.94)

(4.Sınıf-Okula Giden Robot - s.119)

(4.Sınıf-Maçı Biz Kazandık-s.14)

“İş Dağılımı” temasındaki ‘Erkeklerin güç gerektiren işleri yapması’ alt temasında ise erkeklerin kuvvet gerektiren işleri yaptığı vurgulanmış ve Şekil 4’te de görüldüğü gibi ders kitaplarındaki görsellerde kazma, kürek, balta gibi araç-gereçlerin kullanılması erkek karakterlere verilmiştir.

Şekil 4. Erkeklerin güç gerektiren işleri yapması

(1. Sınıf-Küçük İzciler-s.80)

(2.Sınıf-Ağaçlar Konuşuyor-s.97)

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunda yer alan “Meslek Seçimi” temasında ilkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde olduğu gibi görsellerde de kadın ve erkeğe yönelik meslek rolleri ayrılmıştır. Erkekler fırıncı, çiftçi, tekniker, şoför, ayakkabı tamircisi, müdür, davulcu, zurnacı, seyyar satıcı, diş doktoru, bakkal, garson, çoban, trafik polisi gibi birçok meslek dalında resmedilirken kadınlar yalnızca öğretmen ve diş doktoru olarak resmedilmiştir. Şekil 5 incelendiğinde 4. sınıf “Geçmiş Zaman Misafirleri” adlı metindeki görselde müdür erkek olarak resmedilirken öğretmen kadın olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra 2. sınıf “Sabun Hikâyesi” metnindeki trafik polisi ve 3. sınıf “Sihirli Sözler” metnindeki garson erkek olarak gösterilmiştir.

Şekil 5. Meslek Seçimi

(2.Sınıf-Sabun Hikâyesi-s.109)

(3. Sınıf-Sihirli Sözler-s.10)

(4.Sınıf-Geçmiş Zaman Misafirleri-s.56)

Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kodunda yer alan “Oyun” teması altında ‘Oyun türleri’ ve ‘Oyuncak seçimi’ alt temaları bulunmaktadır. İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde olduğu gibi görsellerde de oyun türlerine yönelik ayırımın özellikle futbol oyununa yönelik olduğu görülmektedir. Kitapta yer alan görsellerde ip atlama, parkta oynama gibi aktivitelerde kadın ve erkek beraber yer alırken futbol oyunu oynama ya da izleme sadece erkek karakterlere yüklenmiştir. Oyuncak seçiminde ise erkek çocukların araba ve topa oynadığı, kız çocukların ise bebekle oynadığı görseller yer almaktadır. Bununla ilgili olarak Şekil 6’da örnek verilmiştir.

Şekil 6. Oyuncak seçimi

(3.Sınıf-Oyunsuz Nasıl Büyürüm-s.62)

(1.Sınıf-Rüyam-s.16)

İlkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki görseller incelendiğinde kadın ve erkek karakterlerin resmedilişinde ve karakterlere yüklenen rollerde belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan analizler sonucunda ilköğretim 1, 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan görsel ve metinlerde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkçe ders kitaplarındaki görsellerde ve metinlerde yer alan bu farklılıklar, cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar ve cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar olarak iki kategori altında toplanmıştır. Elde edilen bulgular farklı sınıf düzeylerinde ya da farklı yayın evleri tarafından basılmış olan Türkçe ders kitaplarının incelendiği çalışmalardan elde edilmiş olan bulgularla benzerlik taşımaktadır (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014).

Yapılan bu çalışma sonucunda metinlerde yer alan cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar kategorisi altında cinsiyet yüklemesi teması oluşturulmuştur. Bu tema altında ise nesnelere ve eylemlere cinsiyet yüklemesi alt temaları yer almaktadır. Bu alt temalarda hem nesnelere hem de eylemlere cinsel kimlik kazandırıldığı ve genellikle cesaret isteyen durumlarda erkeklere, daha kırılgan durumlarda ise kadınlara atıflarda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgu Şeker ve Dinçer (2014), Atay ve Danju (2012) tarafından yapılan çalışmalarda ders kitaplarında yer alan kadın ve erkeğin kişilik özelliklerine ilişkin verilerle benzerlik taşımaktadır.

İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerden elde edilen bir diğer bulgu ise cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar kategorisi altında yer alan iş dağılımına, meslek seçimine ve oyuna yönelik temalardır. İş dağılımı teması altında ise kadınlara ve erkeklere yönelik alt temalar oluşturulmuştur. Burada elde edilen bulgular kadınların genellikle ev işleri ile ilgilendiği, çocuk baktığı, evde bulunanın kadın olduğu rolleri ön plana çıkarken, erkeklerin ise genellikle güç gerektiren işleri yapması, ekonomik kazanç sağlaması ve okuyup meslek edinmeye yönelik rolleri ön plana çıkmaktadır. Yurt içinde ve yurt dışında yapılan birçok çalışmadan elde edilen bulgular kadınlara ev işi yapma, çocuk bakma, evin düzenini sağlama gibi benzer rollerin verildiğini, erkeklere ise ev işlerinde bile daha çok tamirat ve güç gerektiren görevler verildiğini göstermektedir (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008; Crabb ve Marciano, 2011).

Meslek seçimine yönelik ise yine alanyazında yapılmış çalışmalarda benzer bulgular elde edilmiştir (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı ve Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008). Kadınların daha çok eğitim alanında yer aldığı, erkeklerin ise kadınlara göre daha geniş yelpazede iş alanlarında gösterildiği bulgularına erişilmiştir. Bu durum aynı zamanda kadınlara atfedilen kişilik özellikleri ile de doğrudan ilişkilidir. Toplum tarafından kadınların genellikle uyumlu, daha boyun eğen, diğerlerine hizmet eden, sorumluluk duygusu yüksek ve sosyal ilişkileri güçlü olması beklenmektedir. Erkeklerden ise daha saldırgan, daha özgüveni yüksek ve bağımsız olma gibi özelliklerinin ön plana çıkması beklenmektedir (Kalugula, 1991; Akt. Stromquist ve diğ., 1998, s. 401; (Şeker ve Dinçer, 2014, Atay ve Danju, 2012). Hem metinlerde hem de görsellerde kadın ve erkeğe uygun olarak gösterilen bu meslekler bu kişilik özellikleriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları alan-yazınla benzerlik gösterdiği ve ilkokul 1-4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki görsellerde ve metinlerde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik bulguların elde edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda ders kitaplarının hazırlanması aşamasında toplumsal cinsiyet ve kadın erkek eşitliği bağlamında verilebilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Toplum tarafından kabul gören ancak erkek ve kız öğrenciler arasında eşitsizliğe yol açacak unsurların ders kitaplarından arındırılması,
- Ders kitaplarının cinsiyet farkı gözetmeksizin öğrencilerin bilgi kazanmasını sağlaması
- Herhangi bir cinsiyet farkı gözetmeksizin bireyleri kabul etmeye yönelik tutum ve davranışların edimini sağlayacak çalışmaların yer alması
- Kız öğrencilere yönelik meslek alanlarının ders kitaplarında artırılması,

- Kadınların iş yaşamında aktif bir biçimde yer alması ile birlikte kadın ve erkek arasında yaşanan rol karmaşasının yerine, birbirini tamamlayıcı özellikler gösteren iş paylaşımlarını içeren etkinliklerin ders kitaplarında artırılması.

Araştırmanın önerilerinde de yer alan ders kitaplarının düzenlenmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasının yanı sıra edinilen cinsiyet rollerinin desteklenmesi ya da bunlarla mücadele edilmesi konusunda öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenin kendi geçmiş yaşantısı, kendi cinsiyetine yönelik yapılanması da etkili olmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin düşünceleri değiştirmenin en zor boyutu ise öncelikle bunların keşfedilmesi ve bu kalıp yargıların nerelerden kaynaklı olduğunun bulunmasıdır. Bu konuda öğretmenlerin kendilerini sorgulamaları gerekmektedir. Kendi kalıp yargılarını değiştirmeden kitaplardaki kalıp yargıları keşfetmeleri oldukça güç olabilmektedir. Aile, okul, toplum birbiri ile ilişkili sistemlerdir. Öğrenciler, okulda çalışan öğretmenler, yöneticiler ve okul personeli kendi kültürel değerlerini, sosyal öğrenmelerini, bağlamsal dinamiklerini okul yaşamına aktarmaktadır. Kimi zaman edinilen bu bilgiler, dinamikler, değerler öğrencilerin yaşamını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin en önemli görevlerinden birisi birbirinden farklı etnik, kimlik, cinsiyet, sosyoekonomik yapıya sahip öğrencilere profesyonelliğini koruyarak yüksek akademik standartlarda eğitim vermektir (Maher ve Ward, 2008). Böylece toplumsal cinsiyet kalıp yargısına sahip olmayan öğretmenlerin öğrencileri geniş bir dünya görüşüne sahip, kendi cinsel kimliğini sağlıklı bir biçimde edinmiş, kendi cinsiyetini ve karşı cinsten bireyleri nesnel bir biçimde değerlendirebilen, cinsiyet ayrımı yapmayan bireyler olarak yetiştirebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 73-82.
- Atay, M. ve Danju, İ. (2012). Analysis of 1st grade and 5th grade textbooks and primary school students' views about personal traits in gender role in society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 47, 64 – 73.
- Blumberg, R. L. (2008). The invisible obstacle to educational equality: Gender bias in textbooks. *Prospects*, 38, 345–361.
- Crabb, P. B. ve Marciano, D. L. (2011). Representations of material culture and gender in award-winning children's books: A 20-year follow-up. *Journal of Research in Childhood Education*, 25, 390–398.
- Crabb, P. B., ve Bielawski, D. (1994). The social representation of material culture and gender in children's books. *Sex Roles*, 30, 69–79.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Evans, M. A. ve Saint-Aubin, J. (2005). What children are looking at during shared storybook reading. *Psychological Science*, 16, 913–920.
- Fan, L., ve Kaeley, G. (2000). The influence of textbooks on teaching strategies. *Mid-Western Educational Researcher*, 13(4), 2–9.
- Gümüšoğlu, F. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50
- Kırbaşoğlu Kılıç, L. K. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet roller üzerine bir inceleme, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148.
- Maher, F. A. ve Ward, J. V. (2008). *Gender and teaching*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- MEB (2014a). *İlköğretim Türkçe 1 ders ve öğrenci çalışma kitabı*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.

- MEB (2014b). *İlköğretim Türkçe 2 ders ve öğrenci çalışma kitabı 1. kitap*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.
- MEB (2014c). *İlköğretim Türkçe 2 ders ve öğrenci çalışma kitabı 2. kitap*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.
- MEB (2014d). *İlköğretim Türkçe 3 ders ve öğrenci çalışma kitabı 1. kitap*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.
- MEB (2014e). *İlköğretim Türkçe 3 ders ve öğrenci çalışma kitabı 2. kitap*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.
- MEB (2014f). *İlköğretim Türkçe 4 ders kitabı*. 5. Baskı. MEB Devlet Kitapları.
- Merriam, S. B. (2013). *Qualitative research a guide to design and implementation* (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özbay, M. (2011). *Anlama teknikleri I: Okuma eğitimi*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (5), 617-631.
- Rice, F. P. (2001). *Human Development (4th eds)*. Prentice Hall. USA
- Sanford, L. ve Donovan, M. E. (1999). *Kadınlar ve benlik saygısı*. (Çev: S. Kunt). Ankara: HYB.
- Stromquist, N. P., Lee, M., ve Brock-Utne, B. (1998). The explicit and the hidden school curriculum. In N. P. Stromquist ve K. Monkman (Eds.), *Women in the third world: An encyclopedia of contemporary issues* (pp. 397–407). New York: Garland Publishing Inc.
- Şeker, M. ve Dinçer, A. (2014). An analysis of gender stereotyping in english teaching course books. *Çukurova University Faculty of Education Journal*, 43(1), 90-98.
- Şirvanlı Özen, D. (1992). *Annenin çalışma durumu ve ebeveynin benimsediği cinsiyet rolü değişkenlerinin çocuğun cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıpyargularının gelişimine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Wortham, S.C. (2002). *Early childhood curriculum: developmental bases for learning and teaching*. 3rd Ed. USA: Pearson Education.
- Yaylı, D. ve Kitiş Çınar, E. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitapları görsellerinde toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(5), 2075-2096.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

[Extended English Abstract](#)

Introduction

People hold certain emotional and behavioral expectations from men and women on the basis of individuals' gender. They endorse certain duties and roles to them. This concept is different from biological sex and it includes women's and men's roles and responsibilities of socially loaded. These roles and responsibilities are related with how society considers the women and men, how it perceives them and how it expects behaviors as appropriate for them. Gender stereotypes are learned concepts and vary from community to community (Dökmen, 2006; Akın and Demirel, 2003).

Each individual is different from each other and has different characteristics independently from one another. However, while living together "people tend to develop stereotypes about groups" (Dökmen, 2010, p. 31). People tend to categorize individual into the groups according to certain specifications and think that all individuals have the same characteristics within these groups. Women and men are seen as separate groups and people develop strong stereotypes according to their certain aspects (Maher and Ward, 2008). "Gender stereotypes" includes "Sex trait stereotypes" and "sex role stereotypes" (Şirvanlı Özen, 1992). Sex

role stereotypes include shared patterns of beliefs within a society about the role and activities appropriate for women and men. Sex trait stereotypes include psychological and behavioral characteristics which are considered to be more or less qualified to the one of the sex relatively to the other (Dökmen, 2010; Rice, 2001).

These stereotypes which have been attributed to men and women are firstly transferred in the family and then directly or indirectly transferred to the children by means of television, internet or experiences in social life. One of the most important institutions where children socialize is schools. One of the main sources of forming an opinion about gender differences and the role and responsibilities of men and women assigned by society are textbooks. Text and pictures located in textbooks may include gender differences implicitly or explicitly (Sanford and Donovan, 1999). Especially the images located in textbook may be more effective on children than text. Child's attention will direct to the images of the book before text in primary school until the acquisition of reading skills (Evans and Saint-Aubin, 2005). The information in the text affects the perception of child about gender with the acquisition of reading skills. In this regard Turkish textbooks published by the Ministry of Education State Books in first four grades of primary school were analyzed in terms of gender stereotypes in this study. In this study it has tried to be determined what the situation is with regard to gender stereotypes in the texts and the images located in Turkish text books.

Method

The research was carried out by document analysis which is one of the qualitative research methods. Document review includes the analysis of written materials containing information about the targeted case or cases (Yıldırım and Şimşek, 2005, p. 187). In the research publications of The Ministry of Education State Books' Turkish textbooks which are used as one of the physical course materials in four grades of primary school was analyzed. And also images within the texts in these books were examined as visually documents. Content analysis was used in the analysis of the collected data. Collection of data, the presence of the theme, arrangement of codes and themes, identification and interpretation of findings were done (Yıldırım and Şimşek, 2005) in the scope of content analysis. Imprint of the samples (in which belong to the class, in which texts take place and pages) given in with regard to the findings are provided in parenthetical respectively.

Results

For the purpose of the research, primary school 1st to 4th grade Turkish textbooks were examined as *texts* and *images* on two main topics. It seems to occur under two codes of stereotypes related to gender located in texts are "sex trait stereotypes" and "sex role stereotypes" in the Turkish textbooks. The "sex trait stereotypes" in the texts were examined under the theme of "Gender installation" (f = 16) and this theme divided into two sub-themes as 'Installing gender objects' (f = 11) and 'Installing gender action' (f = 5). The "sex role stereotypes" in the texts were examined under the theme of "Distribution of duties" (f = 45), "Career choice" (f = 12) and "Game" (f = 5) and the theme of "Distribution of duties" was divided into two sub-themes as 'Duties of women' (f = 37) and 'Duties of men' (f = 8).

The sentence "Moon grandfather smiled at me. He said that 'I am very glad to see you.' (1st grade-Yıldız Kayması-p.25)" is an example of installing gender to the moon under the theme of "sex trait stereotypes". "Doing the housework" (f = 21), "taking care of children" (f = 11) and "women's presence at home" (f = 5) roles are highlighted under the sub theme of 'Duties of women' which is under the theme of "Distribution of duties". In the book it was emphasis that the women deal with cooking the meal, cleaning the house etc. kind of duties at home as seen in the example of "There Ayça's mother in the kitchen. He was preparing cook. (2nd Grade-Ayça

Mutfakta- p.45)" and "Grandmother had made pie, donut and kete more than each day" (3rd Grade-Nevruz-p.92). "

It is seen that two codes occurs in the images of the primary school Turkish textbooks which are "sex trait stereotypes" and "sex role stereotypes". "Sex trait stereotypes" was examined under the theme of "Physical characteristics" (138). This theme was divided into two sub themes which were 'Physical characteristics for human (f = 124) and 'Physical properties for the presence of non-human' (f=17). "Sex role stereotypes" was examined under the theme of "Distribution of duties" (f = 16), "Career choice" (f = 20) and "Game" (f = 12) and the theme of "Distribution of duties" was again divided into two sub-themes as 'Duties of women' (f = 13) and 'Duties of men' (f = 3). And "Game" theme was also divided into two sub-themes as 'game type' (f = 7) and 'toys selection' (f = 5).

There were images that men's and women's physical properties were stereotyped under the sub theme of 'Physical characteristics for humans'. For example in the images women were drawn with skirt or dress, having long hair and attaching to the buckle. Images emphases in the Turkish textbooks again that the women deals with home and housework. Men were drawn while using the tools such as digging tools, shovels, axes as seen in the Figure 4. It was emphasized that doing work that requires force is related with men duty. Under the theme of game it was seen that girls and boys select different types of toys and they play different kind of games from each other.

Discussion

The result of analyzes it has been concluded that gender stereotypes took place inside the texts and the images of the first four grade of the primary school Turkish textbooks. These gender stereotypes were grouped under two categorize which were "sex trait stereotype" and "sex gender stereotype" in both text and the images. The findings are quite similar in the findings that have been obtained from the studies by the analysis of the Turkish textbooks of different grade levels or different publications (Kırbaşoğlu-Kılıç and Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı and Kitiş-Çınar, 2014).

Result of this study, "Gender installation" theme was formed for texts of the books under the code of "sex trait stereotype". 'Installing gender objects' and 'Installing gender action' sub themes were formed under this theme. Gender installation was gained both of the objects and the actions in these sub themes. And the results have been reached to that more fragile situations were attributed to the women whereas daring situations were attributed to the men. The obtained results are similar to the research results of Şeker and Dinçer (2014), Atay and Danju (2012). In these studies women's and men's personality traits were analyzed in textbooks.

Women are generally concerned with the household chores, caring of children and presence at home roles in the findings obtained under the theme of "Distribution of duty". Whereas men come into prominence with the roles of doing tasks that require power, providing economic gain and reading roller to pursue a career. The findings obtained in many studies support this results (Kırbaşoğlu-Kılıç and Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı and Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008; Crabb and Marciano, 2011). Similar findings were obtained in the literature for the "Career choice" (Kırbaşoğlu-Kılıç and Eyüp, 2011; Özkan, 2013; Yaylı and Kitiş-Çınar, 2014; Blumberg, 2008). Some inferences can be made in consideration of the findings in this research. Gender stereotypes and the factors leading to gender inequality must be removed from textbooks in the preparation phase of textbooks.